

Pediatric Hemşireliği Öğrencilerinde Covid-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerinin Klinik Rahatlık ve Endişelerine Etkisi

The Effect of the Psychological and Psychosomatic Effects of the Covid-19 Pandemic on Clinical Comfort and Anxiety of Pediatric Nursing Students

Nurten ARSLAN¹, Meltem KÜRTÜNCÜ²

Öz: Amaç: Bu çalışma ile pediatri hemşireliği lisans öğrencilerin COVID-19 pandemisinin ruhsal ve psikosomatik etkilerinin klinik rahatlık ve endişelerine etkisinin belirlenmesi amaçlandı. Gereç ve Yöntem: Çalışma tanımlayıcı, kesitsel ve analitik tiptedir. Araştırmanın evrenini pediatri hemşireliği lisans dersini alan 3. ve 4.sınıf düzeyinde 400 hemşirelik öğrencisi oluşturdu. Bu evrenden araştırmaya katılmayı kabul eden 320 pediatri hemşireliği lisans öğrencisi ile 15.02.2022-31.05.2022 tarihleri arasında yüz yüze görüşme yöntemiyle Sosyodemografik Bilgi Formu, Pediatric Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı ve COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeği ile veriler toplandı. Bulgular: Katılımcıların yaş ortalaması 22,18±1,32 ve %69,4'ü kadın öğrenci olup %50,9'u 3. Sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %43,4'ünün COVID-19 hastalığı geçirdiği ve %72,5'inin COVID-19 hastalığı hakkında bilgi sahibi olduğu görüldü. Öğrencilerin %58,4'ünün salgın hastalık bilgisi, %90,0'ının COVID-19 hastalığı bulaş yollarını ve %90,6'sının COVID-19 hastalığından korunma yollarını bildiği görüldü. Araştırmaya katılan kadın öğrencilerin Pediatric hemşireliği öğrencileri klinik rahatlık ve endişe değerlendirme aracı (KREDA) ölçek ve klinik rahatlık alt boyutu puanları erkeklerden yüksektir. 3. sınıf öğrencilerin ölçeğin klinik rahatlık alt boyutu puanı 4. sınıf öğrencilerinden ve 4. sınıf öğrencilerin endişe alt boyutu puanları 3. sınıf öğrencilerin puanlarından yüksektir. Kronik hastalığa sahip olanların klinik rahatlık alt boyut puanı kronik hastalığı olmayanların puanından ve kronik hastalığı olmayan öğrencilerin endişe alt boyutu puanları kronik hastalığı olan öğrencilerin puanlarından yüksektir. COVID-19 hastalığı geçirmeyenlerin COVID-19 pandemisinin ruhsal ve psikosomatik etkilerini değerlendirme ölçeği (CRPDEÖ) ölçeği ruhsal alt boyut puanı COVID-19 hastalığı geçiren öğrencilerin puanlarından yüksektir. Tedavi/bakım yapma korkusu yaşayan öğrencilerin CRPDEÖ toplam puanı ve psikosomatik etkiler alt boyut puanı, tedavi/bakım yapma korkusu olmayanlardan ve tedavi/bakım yapma korkusu olmayan öğrencilerin KREDA toplam puanı endişe alt boyut puanı tedavi/bakım yapma korkusu olan öğrencilerin puanlarından yüksektir. Sonuç: COVID-19 pandemisinin pediatri hemşireliği lisans öğrencilerinde ruhsal ve psikosomatik etkilerinin olduğu ve öğrencilerin klinik rahatlık düzeylerinin azaldığı ve daha fazla endişe yaşadıkları görülmektedir. Bu durum kronik hastalığa sahip olma, bulaştırma korkusu ve tedavi ve bakım yapma korkusu yaşama durumlarına göre de benzerlik göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Pediatric hemşireliği, Klinik rahatlık, Endişe, Ruhsal ve psikosomatik etki.

Abstract: Objective: This study aimed to determine the effects of the psychological and psychosomatic effects of the COVID-19 pandemic on the clinical comfort and anxiety of pediatric nursing undergraduate students. Methods: The study is descriptive, cross-sectional, and analytical. The universe of the study consisted of 400 3rd and 4th-year nursing undergraduate students taking the pediatric nursing course. Data were collected from 320 pediatric nursing students from this universe who agreed to participate in the study between 15.02.2022 and 31.05.2022 using the Sociodemographic Information Form, Pediatric Nursing Students Clinical Comfort and Anxiety Assessment Tool, and the Scale for Assessing the Psychosomatic and Psychosomatic Effects of the COVID-19 Pandemic. Results: The mean age of the participants was 22.18±1.327, 69.4% were female students, and 50.9% were 3rd-year students. It was found that 43.4% of the participants had COVID-19 disease and 72.5% had knowledge about COVID-19 disease. It was seen that 58.4% of the students had information about epidemic

¹Sorumlu yazar: Öğr. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0003-1980-5661, anurtenarslan@gmail.com
Lecturer Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University

²Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0003-3061-5236, meltem.kt@beun.edu.tr
Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University

disease, 90.0% knew the transmission methods of COVID-19 disease, and 90.6% knew the ways to protect themselves from COVID-19 disease. The KREDA scale and clinical comfort sub-dimension scores of the female students who participated in the study were higher than those of the males. The clinical comfort sub-dimension score of the 3rd grade students was higher than that of the 4th grade students, and the anxiety sub-dimension scores of the 4th grade students were higher than that of the 3rd grade students. The clinical comfort sub-dimension score of those with chronic diseases was higher than that of those without chronic diseases, and the anxiety sub-dimension scores of students without chronic diseases were higher than that of students with chronic diseases. The CRPEDÖ scale psychological dimension score of those who did not have COVID-19 disease was higher than that of the students who had COVID-19 disease. The total CRPEDÖ score and psychosomatic effects sub-dimension score of students with fear of treatment/care are higher than those without fear of treatment/care, and the total CREDA score of students without fear of treatment/care is higher than those with fear of treatment/care. Conclusion: It is observed that the COVID-19 pandemic has psychological and psychosomatic effects on pediatric nursing undergraduate students, and that the clinical comfort levels of students have decreased and they experience more anxiety. This situation is also similar according to having a chronic disease, fear of contagion, and fear of treatment and care.

Keywords: COVID-19, Pediatric nursing, Clinical comfort, Anxiety, Psychosomatic and psychosomatic effects.

Giriş

Hemşirelik eğitimi, öğrenciye biyopsikososyal boyutuyla bütüncül bir temel bilgi, beceri ve tutumlar kazandırmayı amaçlayan hem teorik hem de klinik uygulaması olan planlı bir eğitimidir. Uygulamaya dayalı olan bu eğitimin en temel bileşenini klinik uygulamalar oluşturmaktadır. Teorik bilginin uygulamaya dönüştürüldüğü klinik uygulama alanları hemşirelik eğitiminde öğrenciler için önemli bir öğrenme ortamıdır (Aedh vd., 2015; Çevirme ve Kurt, 2020; Mutlu vd., 2020; Taşkiran vd., 2020). Mesleğin yerine getirildiği ve mesleki gerekliliklerin tüm bileşenlerini barındıran bu klinik uygulamalar sırasında öğrenciler hem içsel hem de çevresel faktörler gibi çeşitli stres faktörleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yapılan çalışmalar incelendiğinde hemşirelik öğrencilerinin yaşadıkları klinik streslerin, acı çeken bir hastayı izlemek, öğretim elemanı tarafından vaka tartışması yapmak, kurumdaki çalışanlar arasındaki iletişim, hastane ortamı ve bakım verirken hata yapma korkusu olduğu görülmektedir (Aedh vd., 2015; Chen, 2010; Çevirme ve Kurt, 2020; Subba vd., 2020).

Klinik uygulamalar arasında özellikli bir yaş grubuna sahip olan pediatri kliniklerinde uygulamaya çıkan pediatri hemşireliği öğrencilerinin diğer kliniklerde uygulama yapan hemşirelik öğrencilerinden daha fazla stres, korku ve anksiyete gibi psikososyal sorunlar yaşadıkları saptanmıştır (Aedh vd., 2015; Kako vd., 2021; Lassche vd., 2013; Top ve Kulakaç, 2020). Öğrencilerin yaşadığı bu endişelerin; yenidoğan bir bebeğe dokunmak, çocuk ve ebeveyn ile iletişime geçememek, ilaç uygulamaları ve prosedürleri yerine getirememek, çocuk ve aileye etkili bakım verememek, hasta ve ağrısı olan bir çocuğa zarar vermek ve çocuk/ebeveyne psikososyal olarak yeterince destek olamamak düşüncesinden kaynaklandığı görülmektedir (Chen, 2010; Çevirme ve Kurt, 2020; Subba vd., 2020; Top ve Kulakaç, 2020).

Öte yandan COVID-19 pandemi sırasında klinik uygulamada olan öğrencilerde bu stres ve korkunun daha fazla olduğu görülmektedir (Subba vd., 2020; Top ve Kulakaç, 2020).

Yapılan çalışmalar pandemi döneminde pediatri kliniklerinde uygulama yapan öğrencilerin pandemiyle birlikte stres, korku ve anksiyeye yaşadıklarını (Cantekin vd., 2021; Deo vd., 2020; Savitsky vd., 2020; Subba vd., 2020) ve ruhsal sorunlar ve psikososyal problemler yaşadıklarını (Kako vd., 2021; Şentürk ve Bakır, 2021) göstermektedir. Diğer yandan pandemi döneminde yapılan çalışmalara bakıldığında hemşirelik öğrencilerin pandemi nedeniyle sadece psikososyal sorunlar yaşadıklarını değil aynı zamanda klinik uygulama esnasında konfor ve endişe gibi sorunlar da yaşadıkları görülmektedir (Alsolais vd., 2021; Altay vd., 2014; Chen 2010; Singh vd., 2011; Top ve Kulakaç, 2020). Alsolais vd., (2021) pediatri hemşireliği öğrencilerinin yaşadığı korku ve endişe durumlarında artış olduğunu, Top ve Kulakaç (2020) pediatri kliniğinde uygulamaya çıkan öğrencilerin klinik rahatlık ve endişe düzeylerinin arttığını ve Susmarini vd., (2022) tarafından yapılan çalışmada da pandeminin endişe ve korku düzeylerini arttırdığını göstermektedir. Koronavirüs hastalığına yakalanma, bulaş alma, bulaştırma ve enfeksiyon riski gibi nedenlerden dolayı öğrencilerin daha fazla korku, anksiyete, endişe, klinik konforda bozulma ve uygu sorunları gibi sorunlar yaşadıkları görülmektedir (Aksoy vd., 2022; An vd., 2022; Hung vd., 2022; Susmarini vd., 2022; Şahin vd., 2023; Ulenaers vd., 2021).

Pediatri kliniğinde uygulamaya çıkan lisans öğrencilerin yaşadığı bu stres ve endişe onların klinik performanslarını etkilemekte ve klinik rotasyondaki başarısına açık bir tehdit oluşturabilir. Anksiyete düzeyinin yüksek olması, klinik becerilerin hastaya yansıtılamamasına neden olarak bakım kalitesini düşürebilmektedir. Bu tüm stres ve anksiyeteye sebep olan unsurlar COVID-19 pandemisinin eklenmesiyle daha da artış gösterdiği görülmektedir (Alsolais vd., 2021; An vd., 2022; Chen, 2010; Singh vd., 2011; Top ve Kulakaç, 2020).

Pediatri dersinde klinik uygulamaya çıkan lisans öğrencilerin COVID-19 pandemisinin ruhsal ve psikomatik etkilerinin öğrencilerin anksiyete ve endişelerine etkisi belirlenmesi ile öğrencilerin COVID-19 pandemisi gibi salgın hastalıklarda klinik uygulamalarının psikososyal yönden desteklenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu çalışma ile bir devlet üniversitesinin hemşirelik bölümünde öğrenim görmekte olan pediatri hemşireliği dersini alan lisans öğrencilerin COVID-19 pandemisinin ruhsal ve psikosomatik etkilerinin klinik rahatlık ve endişelerine etkisinin belirlenmesi amaçlandı.

Araştırmanın Soruları

Bu araştırmanın soruları COVID-19 pandemisinde;

Pediatric hemşireliği öğrencilerinin ruhsal ve psikosomatik etkileri nedir?

Pediatric hemşireliği öğrencilerinin klinik rahatlık ve endişelerine etkileri nedir?

Pediatric hemşireliği öğrencilerinin ruhsal ve psikosomatik etkileri ile klinik rahatlık ve endişeleri arasındaki ilişki nedir?

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Bu araştırma, bir devlet üniversitesinin hemşirelik bölümünde öğrenim görmekte olan pediatric hemşireliği öğrencileri ile 15.02.2022 – 31.05.2022 tarihleri arasında yüz yüze görüşme yöntemiyle yürütüldü.

Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın yürütüldüğü üniversitenin hemşirelik bölümü 3. ve 4. sınıf öğrenci sayısı 400 öğrencidir. Araştırmanın evrenini pediatric hemşireliği dersini alan 400 lisans öğrencisi oluşturdu. Bu evrenden; hata payı 0.05, etki büyüklüğü 20 ve güç oranı %80 olarak kabul edildiğinde araştırmaya dahil edilecek katılımcı sayısı 329 olarak belirlendi. Çalışmaya katılımda gönüllülük esasına göre katılan birey sayısı 320 olduğu için örneklemin %91,18'ine ($n = 320$) ulaşıldı.

Araştırmaya Dahil Edilme ve Dışlama Kriterleri

Öğrencilerin araştırmaya dahil edilebilme kriterleri; lisans düzeyinde pediatric hemşireliği dersini almış olması, herhangi bir ruhsal ya da mental bir hastalığı olmaması ve araştırmaya katılmayı kabul etmesi olarak belirlendi. Ayrıca bireylerin araştırmaya dahil edilmesinde gönüllülük esası dikkate alındı. Araştırmanın dışlama kriterlerini ise; pediatric hemşireliği dersini almamış olması, herhangi bir ruhsal ya da mental bir hastalığı olması ve araştırmaya katılmayı kabul etmemesi olarak belirlendi.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma sadece araştırmanın yürütüldüğü üniversitenin hemşirelik bölümü lisans öğrencilerine genellenebilir. Örneklemin tamamının çalışmaya katılmayı kabul etmemesi ve örneklemin %91,18'ine ulaşılması araştırmanın diğer sınırlılıkları arasındadır.

Araştırmanın Tipi

Çalışma tanımlayıcı, kesitsel ve analitik tipte bir çalışmadır.

Veri Toplama Araçları

Veriler toplanırken Sosyodemografik Bilgi Formu, Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı (KREDA) ve COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeği (CRPEDÖ) kullanıldı. Veriler sorumlu araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yöntemi ile toplandı.

Sosyodemografik Bilgi Formu

Bu form öğrencilerin yaş, cinsiyet, sınıfı, COVID-19 hastalığı geçirme ve COVID-19 hastalığı hakkında bilgi durumunu içeren 13 sorudan oluşan bir formdur.

Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı (KREDA)

Al-Qaaydeh, Lassche ve Macintosh tarafından 2012 yılında geliştirilen ölçek ilk kez pediatri kliniğine çıkan hemşirelik öğrencilerinin klinik ortamındaki endişe duydukları alanlar ile kendilerini konforlu hissettikleri alanları belirlemek için geliştirilmiştir (Al-Qaaydeh vd., 2012). Ölçek 11 maddeli dördümlük likert tipli iki alt boyuttan oluşan bir ölçüm aracıdır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Arslan ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir (Arslan vd., 2018). Ölçeğin rahatlık boyutundaki üçüncü ve beşinci maddeleri tersten kodlanan maddeler olup puanlamasında ters puanlama yapılmaktadır. Rahatlık alt boyutundan alınan yüksek puan öğrencilerin klinik uygulamalarda rahat hissetmediklerini ortaya koyarken endişe alt boyutundan alınan yüksek puan ise öğrencilerin endişe duymadıklarını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alpha değeri 0.89 olup bu çalışmadan elde edilen değer 0,86 olarak bulundu.

COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeği (CRPEDÖ)

Ölçek, COVID-19 pandemisinin ruhsal ve psikosomatik etkilerini değerlendirmek amacıyla Kaya ve arkadaşları tarafından 2021’de geliştirilmiş 18 maddeli, iki alt boyutlu beşli likert tipte bir ölçektir. Ölçek 18 yaş üstü tüm bireylerde kullanılabilmektedir. Ölçekten en düşük 18 puan en yüksek 90 puan alınmaktayken ölçek ve alt boyutlarından alınan puanın yüksekliği koronavirüsün olumsuz ruhsal ve psikosomatik etkilerinin fazla olduğu anlamına gelmektedir (Kaya vd., 2021). Ölçeğin Cronbach alpha değeri 0.93 olup bu çalışmadan elde edilen değer 0,89 olarak bulundu.

Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacılar tarafından ilgili fakültenin dersliğinde, ders sonrası yüz yüze görüşme yöntemiyle toplandı. Veri toplamaya başlamadan önce katılımcılara araştırmanın kimliği ve amacı hakkında bilgi verildi. Veri toplama süresi yaklaşık 10-15 dakikada toplandı.

Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmanın yürütülmesi için ilgili üniversitenin İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 22.12.2021/115341 tarih/sayılı ve 425 protokol sayılı onam ile ilgili fakülteden 120888 sayılı kurum izni alındı. Örneklemde yer alan bireylere araştırma hakkında bilgi verilerek gönüllü olur formu ile yazılı onam alındı.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken istatistiksel analizler için SPSS 25.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistik paket programı kullanıldı. Tanımlayıcı istatistiksel metotlar için frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma kullanılırken normal dağılımın incelenmesi için Kolmogorov-Smirnov dağılım testi kullanıldı. Nicel verilerin karşılaştırılmasında iki grup durumunda, gruplar arası karşılaştırmalarında bağımsız örneklem t-testi kullanıldı. Normal dağılım göstermeyen verilerin değerlendirmesinde ise parametrik testlerin parametrik olmayan test karşılıkları kullanıldı. İstatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ seviyesinde değerlendirildi.

Bulgular

Katılımcıların yaş ortalaması $22,18 \pm 1,327$ ve %69,4'ü kadın öğrenci olup %50,9'u 3. Sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %10,3'ü kronik hastalığa sahip iken %43,4'ünün COVID-19 hastalığı geçirdiği ve %72,5'inin COVID-19 hastalığı hakkında bilgi sahibi olduğu görüldü. Öğrencilerin %58,4'ünün salgın hastalık bilgisi, %90,0'ının COVID-19 hastalığı bulaş yollarını bildiği ve %90,6'sının COVID-19 hastalığından korunma yollarını bildiği görüldü. Öğrencilerin %48,8'i bulaştırma korkusu yaşar iken %36,6'sı hastalara bakım yapma konusunda korku yaşadıkları görüldü (Tablo 1).

Araştırmada katılımcıların CRPEDÖ ruhsal etkiler alt boyutu toplam puan ortalaması $26,79 \pm 9,95$ ve ortalama puanı $2,43 \pm 0,90$; psikosomatik etkiler alt boyutu toplam puan ortalaması $13,75 \pm 6,33$ ve ortalama puanı $1,96 \pm 0,90$ ve ölçeğin toplam puan ortalaması $40,54 \pm 15,11$ ve ortalama puanı $2,25 \pm 0,83$ olarak bulundu.

Pediatric Hemşireliği Öğrencileri KREDA endişe alt boyutu toplam puan ortalaması $12,37 \pm 3,22$ ve alt boyut ortalaması $2,47 \pm 0,64$; klinik rahatlık alt boyutu toplam puan ortalaması $13,96 \pm 2,35$ ve alt boyut ortalaması $2,32 \pm 0,39$ ve ölçeğin toplam puan ortalaması $24,05 \pm 3,88$ ve ortalama puanı $2,39 \pm 0,36$ olarak bulundu (Tablo 2).

Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Değişken		n	%
Cinsiyet	Kadın	222	69,4
	Erkek	98	30,6
Sınıf	3.sınıf	163	50,9
	4.sınıf	157	49,1
Kronik hastalık	Evet	33	10,3
	Hayır	287	89,7
COVID-19 tanısı	Evet	139	43,4
	Hayır	181	56,6
Salgın hastalık bilgisi	Evet	187	58,4
	Hayır	131	40,9
COVID-19 hastalık bilgisi	Evet	232	72,5
	Hayır	88	27,5
COVID-19 bulaş bilgisi	Evet	288	90,0
	Hayır	32	10,0
COVID-19 korunma	Evet	290	90,6
	Hayır	30	9,4
Bulaştırma korkusu	Evet	156	48,8
	Hayır	164	51,4
Tedavi/Bakım yapma korkusu	Evet	117	36,6
	Hayır	203	63,4
	Min-Max	Ort±SS	
Yaş	20-26	22,18 ± 1,327	

Min-Max: Minumum-Maksimum; Ort ± SS: Ortalama ve standart sapma

Tablo 2: Ölçekler ve Alt Boyut Puan Ortalamaları

Ölçek	Alt boyutlar	Toplam puan Ort ± SS	Ort ± SS
CRPEDÖ	Ruhsal etkiler	26,79 ± 9,95	2,43 ± 0,90
	Psikosomatik etkiler	13,75 ± 6,33	1,96 ± 0,90
	Ölçek toplam	40,54 ± 15,11	2,25 ± 0,83
KREDA	Endişe	12,37 ± 3,22	2,47 ± 0,64
	Klinik rahatlık	13,96 ± 2,35	2,32 ± 0,39
	Ölçek toplam	24,05 ± 3,88	2,39 ± 0,36

Ort ± SS: Ortalama ve standart sapma

CRPEDÖ: COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeği

KREDA: Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı

Araştırmada kadın öğrencilerin KREDA ölçek ($p<0,001$) ve klinik rahatlık alt boyutu ($p=0,002$) puanları erkek öğrencilerin puanlarından yüksektir. Pediatri hemşireliği öğrencilerinin CRPEDÖ toplam ölçek ve alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0,050$).

Öğrencilerin sınıf düzeyi bakımından KREDA ölçek puanında anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0,05$). 3. sınıf öğrencilerin ölçeğin klinik rahatlık alt boyutu puanı ($p=0,010$) 4. sınıf öğrencilerinden ve 4. sınıf öğrencilerin endişe alt boyutu puanları ($p<0,001$) 3. sınıf öğrencilerin puanlarından yüksektir. Pediatri hemşireliği öğrencilerinin CRPEDÖ toplam ölçek ve alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0,050$).

Kronik hastalığa sahip olan öğrencilerin klinik rahatlık alt boyut puanı ($p=0,040$) kronik hastalığı olmayanların puanından ve kronik hastalığı olmayan öğrencilerin endişe alt boyutu puanları ($p=0,020$) kronik hastalığı olan öğrencilerin puanlarından yüksektir. KREDA toplam puanı ve CRPEDÖ ölçeği ve alt boyut puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,050$).

COVID-19 hastalığı geçirmeyen öğrencilerin CRPEDÖ ölçeği ruhsal alt boyut puanı ($p = 0,040$) COVID-19 hastalığı geçiren öğrencilerin puanlarından yüksektir. Değişkenin CRPEDÖ ölçeği ve alt boyut puanları ile KREDA ölçek ve alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,050$). COVID-19 bulaş yollarını bilen öğrencilerin klinik rahatlık alt boyut puanı ($p=0,04$) bilmeyen öğrencilerden yüksektir. Değişkenin ölçekler ve diğer alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,050$). Bulaştırma korkusu yaşamayan öğrencilerin KREDA toplam puanı ($p<0,001$) ve endişe alt boyut puanı ($p<0,001$) bulaştırma korkusu olanlardan yüksektir. Değişkenin ölçekler ve diğer alt boyut puanlarında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,050$). Tedavi/bakım yapma korkusu yaşayan öğrencilerin CRPEDÖ toplam puanı ($p=0,01$) ve psikosomatik etkiler alt boyut puanı ($p = 0,004$) tedavi/bakım yapma korkusu olmayanlardan ve tedavi/bakım yapma korkusu olmayan öğrencilerin KREDA toplam puanı ($p<0,001$) ve endişe alt boyut puanı ($p<0,001$) tedavi/bakım yapma korkusu olan öğrencilerin puanlarından yüksektir.

Öğrencilerin salgın hastalık bilgisi, COVID-19 hastalığına ilişkin bilgi ve COVID-19 hastalığından korunma yollarını bilme değişkenlerinin ölçek alt boyut puanları ve her iki ölçek toplam puanlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0,050$) (Tablo 3).

Ölçekler ve alt boyutlar arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan korelasyon analizinde; her iki ölçeğin kendi alt boyutları arasındaki ilişki anlamlı iken ($p<0,001$), ölçekler ve alt boyutların birbirleri arasındaki ilişki anlamsız bulundu ($p>0,050$) (Tablo 4).

Tartışma

Araştırmaya dahil olan katılımcıların %50,9'u 3.sınıf öğrencisi olup yaş ortalaması $22,18\pm1,327$ 'dir. Öğrencilerin %10,3'ünün kronik hastalığı olduğu, %43,4'ünün COVID-19 hastalığı geçirdiği, %48,8'inin bulaştırma korkusu yaşadığı ve %36,6'sının hastalara tedavi ve bakım yapma konusunda korku yaşadıkları görüldü. Öte yandan öğrencilerin büyük çoğunluğunun COVID-19 hastalığı ve bulaş yolları hakkında bilgi sahibi olduğu görüldü.

Tablo 3: Tanımlayıcı Değişkenlerin Ölçekler ve Alt Boyutları ile İkili Karşılaştırması

Değişken		Ruhsal etkiler	Psikosomatik etkiler	CRPEDÖ toplam	Klinik rahatlık	Endişe	KREDA toplam
Cinsiyet	Kadın	2,43 ± 0,90	1,93 ± 0,89	2,24 ± 0,83	2,37 ± 0,40	2,51 ± 0,65	2,43 ± 0,36
	Erkek	2,43 ± 0,91	2,03 ± 0,92	2,27 ± 0,85	2,21 ± 0,34	2,40 ± 0,63	2,30 ± 0,35
	test; p	0,101 ^a ; 0,920	0,914 ^a ; 0,360	0,168 ^a ; 0,870	3,654^a; < 0,001	1,351 ^a ; 0,170	3,156^a; 0,002
Sınıf düzeyi	3.sınıf	2,45 ± 0,85	1,93 ± 0,91	2,24 ± 0,80	2,36 ± 0,44	2,38 ± 0,53	2,37 ± 0,37
	4.sınıf	2,42 ± 0,96	2,00 ± 0,89	2,26 ± 0,88	2,29 ± 0,33	2,56 ± 0,73	2,42 ± 0,35
	test; p	0,253 ^b ; 0,800	0,972 ^a ; 0,330	0,011 ^a ; 0,990	2,443; 0,010	3,618^a; < 0,001	1,803 ^a ; 0,070
Kronik hastalık varlığı	Evet	2,41 ± 0,83	1,67 ± 0,67	2,11 ± 0,73	2,41 ± 0,47	2,31 ± 0,68	2,36 ± 0,40
	Hayır	2,44 ± 0,91	1,99 ± 0,92	2,27 ± 0,85	2,31 ± 0,38	2,50 ± 0,63	2,40 ± 0,36
	test; p	0,025 ^a ; 0,980	1,872 ^a ; 0,060	0,960 ^b ; 0,390	1,998^a; 0,040	2,193^a; 0,020	1,076 ^a ; 0,280
COVID-19 geçirme	Evet	2,31 ± 0,81	1,93 ± 0,88	2,16 ± 0,77	2,28 ± 0,31	2,50 ± 0,66	2,38 ± 0,35
	Hayır	2,53 ± 0,96	1,99 ± 0,92	2,32 ± 0,88	2,36 ± 0,44	2,45 ± 0,63	2,40 ± 0,38
	test; p	1,998^a; 0,040	0,619 ^a ; 0,560	1,466 ^a ; 0,140	2,987^a; 0,003	1,480 ^a ; 0,130	0,297 ^a ; 0,760
Salgın hastalık bilgisi	Evet	2,51 ± 0,95	1,97 ± 0,94	2,99 ± 0,87	2,33 ± 0,44	2,45 ± 0,68	2,39 ± 0,42
	Hayır	2,33 ± 0,82	1,95 ± 0,86	2,19 ± 0,79	2,32 ± 0,31	2,50 ± 0,59	2,40 ± 0,28
	test; p	1,497 ^a ; 0,130	0,290 ^a ; 0,770	0,995 ^a ; 0,390	0,536 ^a ; 0,590	0,954 ^a ; 0,340	0,298 ^a ; 0,770
COVID-19 Bilgisi	Evet	2,50 ± 0,91	1,97 ± 0,92	2,29 ± 0,84	2,33 ± 0,39	2,42 ± 0,66	2,37 ± 0,39
	Hayır	2,27 ± 0,88	1,96 ± 0,88	2,15 ± 0,84	2,33 ± 0,38	2,60 ± 0,56	2,45 ± 0,29
	test; p	1,974 ^b ; 0,500	0,258 ^a ; 0,790	1,280 ^a ; 0,210	0,685 ^a ; 0,490	1,793 ^a ; 0,790	1,540 ^a ; 0,120
COVID-19 bulaş yolu bilgisi	Evet	2,42 ± 0,89	1,93 ± 0,90	2,23 ± 0,83	2,34 ± 0,39	2,46 ± 0,65	2,39 ± 0,38
	Hayır	2,58 ± 1,01	2,21 ± 0,83	2,44 ± 0,90	2,22 ± 0,31	2,57 ± 0,58	2,38 ± 0,21
	test; p	0,966 ^b ; 0,330	1,683 ^b ; 0,090	1,340 ^b ; 0,180	2,027^a; 0,040	1,793 ^a ; 0,070	1,540 ^a ; 0,120
COVID-19 Korunma yolu bilgisi	Evet	2,44 ± 0,89	1,97 ± 0,91	2,26 ± 0,83	2,33 ± 0,39	2,47 ± 0,65	2,39 ± 0,38
	Hayır	2,33 ± 1,03	1,90 ± 0,83	2,16 ± 0,93	2,24 ± 0,41	2,48 ± 0,63	2,35 ± 0,26
	test; p	0,613 ^b ; 0,540	0,408 ^b ; 0,680	0,574 ^b ; 0,560	0,685 ^a ; 0,490	1,793 ^a ; 0,070	1,540 ^a ; 0,120
Bulaştırma korkusu	Evet	2,51 ± 0,89	2,01 ± 0,95	2,32 ± 0,85	2,37 ± 0,42	2,18 ± 0,53	2,28 ± 0,33
	Hayır	2,36 ± 0,90	1,91 ± 0,85	2,18 ± 0,83	2,28 ± 0,35	2,75 ± 0,62	2,49 ± 0,38
	test; p	1,543 ^a ; 0,120	0,426 ^a ; 0,670	1,306 ^a ; 0,190	1,738 ^a ; 0,080	9,284^a; < 0,001	6,704^a; < 0,001
Tedavi/ bakım yapma korkusu	Evet	2,54 ± 0,86	2,16 ± 0,98	2,39 ± 0,82	2,36 ± 0,41	2,13 ± 0,53	2,26 ± 0,31
	Hayır	2,37 ± 0,92	1,84 ± 0,84	2,16 ± 0,83	2,30 ± 0,38	2,67 ± 0,62	2,47 ± 0,37
	test; p	1,651 ^b ; 0,100	2,883^a; 0,004	2,402^a; 0,010	1,668 ^a ; 0,090	8,888^a; < 0,001	6,311^a; < 0,001

a: Mann-Whitney U; b: Independent samples t testi

CRPEDÖ: COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeği

KREDA: Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı

Literatür incelendiğinde, Alsolais vd., (2021) pandemi sürecinde yaptığı çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 hastalığı geçirdiği, hastalık ve pandemi hakkında bilgi sahibi olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte katılımcıların çoğu, COVID-19 ile diğer hastalıklar arasındaki farkları ve COVID-19'un bulaşma yollarını bildiğini ifade etmiştir. Baluwa vd., (2021) hemşirelik öğrencilerinin pandemi sürecindeki klinik deneyimlerini incelediği çalışmasında, öğrencilerin hastaların tedavi ve bakımı sırasında korku yaşadıkları,

hastalarına bakım verirken enfeksiyon bulaştırma ve bulaş alma konusunda korktukları ifade edilmektedir. Benzer sonuçlar Luo ve Mao (2022) ve Ulenaers vd., (2021) tarafından yapılan çalışmada da görülmektedir. Ayrıca Ulenaers vd., (2021) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin hastalık bulaşı konusunda endişe yaşadıkları ve hastalara tedavi ve bakım yapmanın enfeksiyon açısından risk oluşturabileceğini ifade ettikleri görülmektedir.

Tablo 4: Ölçekler ve Alt Boyutlar Arasındaki İlişki

Ölçek ve alt boyutlar		Ruhsal etkiler	Psikosomatik etkiler	CRPEDÖ Toplam	Klinik rahatlık	Endişe	KREDA Toplam
Ruhsal etkiler	r	1					
	p						
Psikosomatik etkiler	r	0,784**					
	p	<0,001					
CRPEDÖ	r	0,921**	0,964**				
	p	<0,001	<0,001				
Klinik rahatlık	r	0,036	0,003	0,017			
	p	0,889	0,957	0,758			
Endişe	r	0,036	-0,028	-0,009	0,049		
	p	0,522	0,613	0,877	0,379		
KREDA	r	0,040	-0,016	-0,007	0,602**	0,754**	1
	p	0,481	0,770	0,906	<0,001	<0,001	

r: Korelasyon; p: anlamlılık değeri; **: korelasyon seviyesi 0,01

CRPEDÖ: COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeği

KREDA: Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracı

Baltacı ve Metin (2023) tarafından intörn öğrenciler ile yapılan çalışmasında öğrencilerin pandemide klinik uygulamalarda bakım verme ve bulaştırma konusunda korku yaşadıkları belirtilmektedir. Lovric vd., (2020) öğrenci hemşireler ile yaptığı çalışmada ise öğrencilerin hem bulaş alma hem de ailelerine bulaştırma nedeniyle endişelendikleri ve mevcut hastalıktan korktukları belirtilmiştir. Deo vd., (2020) yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlar olduğu görülmektedir.

COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada katılımcıların COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeğinin ruhsal etkiler $26,79 \pm 9,95$ ve psikosomatik etkiler alt boyutu toplam puan ortalaması $13,75 \pm 6,33$ olup ölçeğin toplam puan ortalaması $40,54 \pm 15,11$ olarak bulundu. Bu puanlar araştırmaya dahil olan öğrencilerde pandeminin ruhsal etkilerinin psikosomatik

etkisinden daha fazla olduğu ve pandeminin her iki alt boyutu da orta düzeyde etkilediğini ortaya koymaktadır (Tablo 2).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde Cantekin vd., (2021), Deo vd., (2020), Subba vd., (2020) ve Savitsky vd., (2020) tarafından hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışmaların sonuçları öğrencilerin pandemi nedeniyle korku, anksiyete, stres ve uyku bozukluğu yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Kaçan vd., (2021) hemşirelik öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin ruhsal sorunlar yaşadığı, stres, korku, anksiyete ve psikosomatik bulgular yaşadıkları ifade edilmektedir. Kako vd., (2021) çalışmasında COVID-19 pandemisinin hemşirelik öğrencilerinde ruhsal ve psikosomatik etkilere yol açtığını ve Şentürk ve Bakır (2021) pandeminin hemşirelik öğrencilerinde ruhsal yönden olumsuz etkiler yaptığını göstermektedir. Öte yandan literatür incelendiğinde; pediatri hemşireliği öğrencilerinin ruhsal ve psikosomatik etkilerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Ancak pandeminin pediatri hemşireliği öğrencileri üzerine etkisinin hemşirelik öğrencilerindeki sonuçlar ile benzer olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada COVID-19 hastalığı geçirmeyen öğrencilerin ruhsal etkiler alt boyutundan aldığı puan COVID-19 hastalığı geçiren öğrencilerden daha yüksektir. Pandemi sürecinde hastalara tedavi ve bakım yapma korkusu yaşayan pediatri hemşireliği öğrencilerinin ise ölçek puanı ve psikosomatik etkiler alt boyut puanının yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Moç ve Gülbetkin (2020) tarafından sağlık bilimleri öğrencileri ile yapılan çalışmada COVID-19 geçirmenin öğrenciler üzerinde korku oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulenaers vd., (2021) tarafından yapılan çalışmada COVID-19 geçiren hemşirelik öğrencilerinin psikososyal sorunlar yaşadıkları ve tedavi ve bakım verme konusunda korku yaşadıkları görülmektedir. Benzer sonuçlar Baluwa vd., (2021) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarında da görülmektedir.

Cantekin vd., (2021) tarafından hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışmada COVID-19 hastalığı geçiren hemşirelik öğrencilerinin korku ve anksiyete yaşadıkları ve COVID-19 geçiren hastaya bakım ve tedavi sağlarken korku, anksiyete ve stres gibi olumsuz duygular yaşadıkları görülmektedir. Aynı çalışmada hastaya bakım verirken yaşanan stresin anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmektedir (Cantekin vd., 2021).

Pediatric Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişelerine İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada katılımcıların Pediatric Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracının endişe alt boyutu $12,37 \pm 3,22$ ve klinik rahatlık alt boyutu toplam puan ortalaması $13,96 \pm 2,35$ olup ölçeğin toplam puan ortalaması $24,05 \pm 3,88$ olarak bulundu. Bu puanlar araştırmaya dahil olan öğrencilerde pandeminin klinik rahatlık puanını daha fazla olumsuz etkilediğini ancak endişe puanını orta düzeyde etkilediğini ortaya koymaktadır (Tablo 2).

Yapılan çalışmalar; hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaları sürecinde en fazla çocuk sağlığı ve hastalıkları kliniklerinde stres, korku, kaygı ve endişe yaşadıklarını göstermektedir (Altay vd., 2014; Chen, 2010; Singh vd., 2011; Top ve Kulakaç, 2020). Pandemi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ise hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalarında korku, anksiyete ve stres yaşadıkları görülmektedir (Alsolais vd., 2021; Cantekin vd., 2021; Deo vd., 2020; Subba vd., 2020, Zheng vd., 2021). Hung vd., (2022) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ise, hemşirelik öğrencilerinin COVID-19 salgını sırasında yüksek korku düzeylerine, olumsuz duygusal durumlara sahip olduklarını ve yaşam kaliteleri üzerinde önemli etkilere sahip olduklarını göstermiştir.

Bizim çalışmamızda kadın öğrencilerin ve 3.sınıf öğrencilerinin pandemi döneminde klinik uygulamalarında anlamlı bir şekilde rahat olmadıklarını ve daha fazla endişe duyduklarını ortaya koymaktadır (Tablo 3). Alsolais vd., (2021) tarafından yapılan çalışmada COVID-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin yaşadığı korku ve endişe durumlarında cinsiyet ve sınıf değişkenine göre anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Susmarini vd., (2022) tarafından yapılan çalışmada pediatri kliniğinde çalışan öğrencilerin sınıf derecesine göre daha fazla korku ve endişe yaşadıkları görülmektedir. An vd., (2022) ve Hung vd., (2022) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Çalışmamızda kronik hastalığa sahip olma, COVID-19 hastalığı geçirme, bulaştırma korkusu yaşama ve bulaş yolunu bilme durumlarının öğrencilerin klinik rahatlık ve endişe durumlarını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 3). Susmarini vd., (2022) tarafından hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışmada öğrencilerin bulaş alma ve bulaş kaynağı olma nedeniyle daha fazla korku ve endişe yaşadıkları görülmektedir. Öğrenciler bu durumun klinik uygulamalar için daha az klinikte zaman geçirmelerine ve tedavi ve bakım yapma konusunda daha fazla korku yaşamalarına neden olduğunu belirtmektedirler. An vd., (2022) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin enfeksiyon alma ve bulaş yapma korkularının klinik

rahatlıklarını olumsuz etkilediği ve endişe ve korku seviyelerini arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Oğuz ve Kuyucuoğlu (2023) tarafından yapılan çalışmada bulaştırma korkusu yaşayan ve bakım yapma korkusu yaşayan öğrencilerin daha fazla stres ve korku yaşadıkları görülmektedir. Aksoy vd., (2022) ve Ulenaers vd., (2021) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları da öğrencilerin bulaştırma ve bulaş alma korkusu nedeniyle klinik rahatlık ve endişe durumlarının etkilendiğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak COVID-19 pandemisinin pediatri hemşireliği öğrencilerinde ruhsal ve psikosomatik etkilerinin olduğu ve öğrencilerin klinik rahatlık düzeylerinin azaldığı ve daha fazla endişe yaşadıkları görülmektedir. Bu durum kronik hastalığa sahip olma, bulaştırma korkusu ve tedavi ve bakım yapma korkusu yaşama durumlarına göre de benzerlik göstermektedir. Araştırmanın sonuçları salgın hastalıklar ve pandemi gibi durumlarda öğrencilerin daha az etkilenebilmesini sağlamak için öğrencileri destekleyici tanımlayıcı, deneysel ve eğitim tabanlı çalışmaların yürütülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın sonuçları yürütülecek deneysel çalışmaların planlanmasında yol gösterici olabilir.

Etik Beyan: Bu çalışmada araştırmanın yürütülmesi için etik kurul onayı aldığı ve kurum izinleri alınmış olup katılımcılardan da bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemektedir.

Teşekkür: Bu çalışmanın yapılması için gerekli izinleri veren kurum yöneticilerine ve çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilere teşekkür ederiz.

Yazar katkı beyanı: Fikir: MK, NA; Tasarım: MK, NA; Denetleme: MK; Veri Toplama ve İşleme: NA; Veri Analizi ve Yorumlama: NA; Literatür tarama: NA; Makale yazma: MK, NA; Eleştirel inceleme: MK.

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynaklar

- Aedh, A. I., Elfaki, N. K., & Mohamed, I. A. (2015). Factors Associated with Stress Among Nursing Students (Najran University-Saudi Arabia). *IOSR J Nurs Health Care*, 4(6), 33-38. <https://doi.org/10.9790/1959-04663338>
- Aksoy, B., Gurdogan, E. P., & Dirik, E. K. (2022). Impact of Clinical Practice and Individual Characteristics on Nursing Students' COVID-19 Phobia. *Int J Caring Sci*, 15(3), 1665-1674.
- Al-Qaaydeh, S., Lassche, M., & Macintosh, C. I. (2012). Exploratory Factor Analysis of the Pediatric Nursing Student Clinical Comfort and Worry Assessment Tool. *J Pediatr Nurs*, 27(5), e39-e43. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2012.05.003>

- Alsolais, A., Alquwez, N., Alotaibi, K. A., Alqarni, A. S., Almalki, M., Alsolami, F., ... & Cruz, J. P. (2021). Risk Perceptions, Fear, Depression, Anxiety, Stress and Coping Among Saudi Nursing Students During the COVID-19 Pandemic. *J Ment Health*, 30(2), 194-201. <https://doi.org/10.1080/09638237.2021.1922636>
- Altay, N., & Törtüner, E. K. (2014). Determining Pediatric Nursing Students' Clinical Stress and Liking of Children Scores. *DEUHFED*, 7(3), 166-170.
- An, H., Park, S., & Lee, J. (2022). Clinical Field and Alternative Clinical Practice Experience in A Pandemic Situation of Nursing Students who Have Experienced Clinical Practice Before COVID-19. *International J Environ Res Public Health*, 19(20), 13372. <https://doi.org/10.3390/ijerph192013372>
- Arslan, S., Şener, D. K., & Cangür, Ş. (2018). Pediatri Hemşireliği Öğrencileri Klinik Rahatlık ve Endişe Değerlendirme Aracının Geçerlik ve Güvenirliği. *DÜ Sağlık Bil Enst Derg*, 8(2), 61-66.
- Baltacı, N., & Metin, A. (2023). Pandemi Döneminde İntörn Hemşire Öğrenci Olmak: Kadın Doğum Kliniklerinde Uygulama Yapan Hemşirelik Öğrencilerinin Deneyimleri. *Ordu University J Nurs Stud*, 6(2), 456-466. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.1112319>
- Baluwa, M. A., Konyani, A., Chipeta, M. C., Munthali, G., Mhango, L., Chimbe, E., ... & Mpasa, F. (2021). Coping with fears of COVID-19 Pandemic Among Nursing Students During Clinical Practice: Malawi's Perspective. *Adv Med Educ Pract*, 1389-1396. <https://doi.org/10.2147/AMEP.S337783>
- Cantekin, I., Çoban, S. A., & Dönmez, H. (2021). COVID-19 Pandemisinde Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamalara Yönelik Algıladıkları Stres Düzeyi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(3), 592-599. <https://doi.org/10.5961/jhes.2021.478>
- Chen, J. Y. (2010). Morale and Role Strain of Undergraduate Nursing Students in A Pediatric Clinical Setting. *J Nurs Res* 18(2), 144-153. DOI: 10.1097/JNR.0b013e3181e365a0
- Çevirme, A., & Kurt, A. (2020). COVID-19 Pandemisi ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *ASEAD*, 7(5), 46-52.
- Deo, P. K., Budhathoki, S., Raut, J., Adhikari, B., & Shrestha, J. (2020). Factors Associated With Perceived Stress, Anxiety, Depression, İnsomnia During COVID-19 Outbreak Among Nursing Students. *Age (years)*, 17(19), 33. <https://doi.org/10.21275/SR20826170002>
- Hung, M. S. Y., Ng, W. W. M., & Choi, E. K. Y. (2022). The Impacts of the COVID-19 Pandemic on Hong Kong Nursing Students' Mental Health and Quality of Life. *Int J Environ Res Public Health*, 19(22), 15117. <https://doi.org/10.3390/ijerph192215117>
- Kako, J., Ito, Y., Kajiwara, K., Kimura, Y., Kakeda, T., Hamanishi, S., ... & Tsubaki, M. (2021). Impact of the COVID-19 Pandemic on Mental Health of Nursing Students in Japan: Protocol For A Cross-Sectional Study. *BMJ open*, 11(12), e055916. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-055916>
- Kaya, S., Kırlioğlu, M., & Toptaş, T. (2021). COVID-19 Pandemisinin Ruhsal ve Psikosomatik Etkilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 525-541. <https://doi.org/10.33417/tsh.865144>
- Lassche, M., Al-Qaaydeh, S., Macintosh, C. I., & Black, M. (2013). Identifying Changes in Comfort and Worry Among Pediatric Nursing Students Following Clinical Rotations. *J Pediatr Nurs*, 28(1), 48-54. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2011.12.008>
- Lovrić R, Farčić N, Mikšić Š, Včev A. (2020). Studying During the COVID-19 Pandemic: A Qualitative İnductive Content Analysis Of Nursing Students' Perceptions and Experiences. *Educ Sci*, 10(7),188. <https://doi.org/10.3390/educsci10070188>
- Moç, T., & Gülbetkin, E. (2023). Sağlık Bölümlerindeki Öğrencilerin Covid 19 Fobisinin Sağlık Algılarına Etkisinde Duygusal Zekânın Rolü. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 164-185. <https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1192967>
- Mutlu, B., Azak, M., & Kalaycı, S. (2020). Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Dersini Almış Öğrencilerin Klinik Rahatlık ve Endişe Durumu İle Öz Yeterlilik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *OPUS Int J Society Res*, 15(26), 4293-4315. <https://doi.org/10.26466/opus.659694>
- Oğuz H., & Kuyucuoglu, Y. (2023). COVID-19 Pandemi Sürecinde Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Uygulamalardaki Algıladıkları Stres Düzeyleri ve Stresle Baş Etme Davranışlarının Belirlenmesi. *SCAR*, 2(1), 50-62.
- Savitsky, B., Findling, Y., Ereli, A., & Hendel, T. (2020). Anxiety and Coping Strategies Among Nursing Students During the COVID-19 Pandemic. *Nurse Educ Pract*, 46, 102809. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102809>
- Singh, C., Sharma, S., & Sharma, R. K. (2011). Level of Stress and Coping Strategies Used by Nursing İnterns. *J Nurs Midwifery Res*, 7(4), 152-160. <https://doi.org/10.1177/0974150X20110402>
- Subba, R., Subba, H. K., Singh, J. P., & Mehta, R. K. (2020). Psychological Impact and Coping Strategies of Nursing Students During the Outbreak of Coronavirus Disease in Nepal. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 8(9), 23-31.

- Susmarini, D., Sumarwati, M., Handayani, F., & Iskandar, A. (2022). Nursing Students' Clinical Practice Experience During the COVID-19 Pandemic: A Qualitative Study. *Open Access Maced J Med Sci*, 10(G), 176-181. <https://doi.org/10.3889/oamjms.2022.8116>
- Şahin, Ö. Ö., Aközlü, Z., & Taşdelen, Y. (2023). Pediatric Nursing Students' Self-Efficacy Regarding Medication Administration and Clinical Comfort and Worry: A Pre-Posttest Comparative Study of Nurse Mentoring Versus Peer Mentoring. *Nurse Educ Pract*, 71, 103712. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2023.103712>
- Şentürk, S., & Bakır, N. (2021). The Relationship Between İntolerance of Uncertainty and the Depression, Anxiety and Stress Levels of Nursing Students During the COVID-19 outbreak. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 3(2), 97-105. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.21.2.12>
- Taşkıran, N., Kalı, N., Kıvrak, E. N., Türkseven, N., & Yıldırım, G. Ö. (2020). Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleğine, Rollerine ve Mesleğin Geleceğine İlişkin Görüşleri. *Hastane Öncesi Dergisi*, 5(1), 43-56.
- Taylor, R., Thomas-Gregory, A., Hofmeyer, A. (2020). Teaching Empathy and Resilience to Undergraduate Nursing Students: A Call to Action in the Context of Covid-19. *Nurse Educ Today*, 94, 104524. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2020.10.4524>
- Top, F. Ü., & Kulakaç, N. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin pediatri kliniğine ilişkin klinik rahatlık ve endişe durumları. *Ordu University J Nurs Stud*, 3(3), 280-288. <https://doi.org/10.38108/ouhcd.788788>
- Ulenaers, D., Grosemans, J., Schrooten, W., & Bergs, J. (2021). Clinical placement experience of nursing students during the COVID-19 pandemic: A crosssectional study. *Nurse Educ Today*, 99, 104746. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2021.104746>
- Zheng, R., Zhou, Y., Qiu, M., Yan, Y., Yue, J., Yu, L., ... & Hu, Y. (2021). Prevalence and associated factors of depression, anxiety, and stress among Hubei pediatric nurses during COVID-19 pandemic. *Compr Psychiatry*, 104, 152217. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2020.152217>